

**Transition Assistance and Institutional Building
(IPA Component I) National Programme 2011**

Local Integration of Refugees, Internally Displaced Persons and Minority Groups

Contract No.: 12-8715/1

– 21

2016

Date 30/09/2016

This project is funded by
the European Union

The project is implemented
in a consortium led by

This project is funded by the European Union
LOCAL INTEGRATION OF REFUGEES,
INTERNALLY DISPLACED PERSONS
AND MINORITY GROUPS

СОВЕТИ ЗА ОДРЖЛИВИ ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ ЗА ИНТЕГРАЦИЈАТА НА РОМИТЕ Финален – 21 септември 2016

This project is funded by the European Union
LOCAL INTEGRATION OF REFUGEES,
INTERNALLY DISPLACED PERSONS
AND MINORITY GROUPS

Содржината на овој извештај е целосна одговорност на ЕПТИСА и во никој случај не ги рефлектира ставовите на Европската Унија.

КОНТРОЛЕН ЛИСТ НА ПРОЕКТОТ

Име на проектот:	Локална интеграција на бегалците, внатрешно раселените лица и малцинските групи
Референтен број:	EuropeAid/136616/IH/SER/MK
Договорна страна:	Сектор за централно финансирање и склучување договори (ЦФЦД), Министерство за финансии, Република Македонија
Корисници на проектот:	<ul style="list-style-type: none"> • Министерство за труд и социјална политика (МТСП); • Кабинет на министер без портфолио; • Секретариат за европски прашања (СЕП); • Ромски информативни центри (РИЦ); • Национално координативно тело за следење на имплементацијата на Стратегијата и Декадата за Ромите; • Единици на локална самоуправа; • Агенција за вработување; • Невладини организации со искуства во областите на инклузија на Ромите, бегалците и внатрешно раселените лица
Консултант:	Ептиса во конзорциум CARE, МЦМС и Ромскиот образовен фонд (РЕФ)
Извештај:	Совети за одржливи локални политики за интеграцијата на Ромите
Проектна активност:	Активност 2.2 – Обезбедување на совети за општините за ревизија на постоечките јавни политики кон изработка на изводливи, реални и одржливи локални јавни политики за Ромите на локално ниво
Резултати на проектот:¹	21. Совети за одржливи локални политики за интеграцијата на Ромите

¹Во согласност со нумерирање на резултатите во поглавјето 12 од Почетниот извештај за проектот

КЛУЧНИ ДОГОВОРНИ ДЕТАЛИ

<p>Име на програмот: Име на проектот: Референтен број: Број на договор: Времетраење на проектот: Почеток на проектот: Завршеток на проектот:</p>	<p>Асистенција за транзиција и институционално јакнење (IPA компонента I) Локална интеграција на бегалците, внатрешно раселените лица и малцинските групи EuropeAid/136616/IH/SER/MK 12-8715/1 18 месеци 11 јануари 2016 11 јули 2017</p>		
<p>Име:</p>	<p>Министерство за труд и социјална политика (МТСП)</p>	<p>Сектор за централно финансирање и склучување договори (ЦФЦД), Министерство за финанции</p>	<p>Ептиса Југоисточна Европа доо</p>
<p>Улога: Адреса: Телефон: Факс: Е-маил:</p>	<p><i>Корисник</i> Даме Груев 14 +389 2 311 0700 +389 2 311 0700 GMustafova@mtsp.gov.mk</p>	<p><i>Договорна страна</i> Даме Груев 12 +389 2 3255 404 +389 2 3255 374 Radica.Koceva@finance.gov.mk</p>	<p><i>Изведувач на работите</i> Орце Николов 74 +389 2 311 99 07 +389 2 311 99 89 bpetak@eptisa.com</p>
<p>Контакт лице:</p>	<p>Ѓултен Мустаfoва</p>	<p>Радица Коцева</p>	<p>Бојан Петак</p>
<p>Општа цел:</p>	<p>Да се подобрат капацитетите на државната администрација за зајакнување и поддршка на процесите на локална интеграција и вклучување на раселени лица резиденти и/или нерезиденти (бегалци или внатрешно раселени) и малцински групи (Роми), како и да се зголеми одржливоста на нивната доверба.</p>		
<p>Специфична цел:</p>	<p>Да придонесе кон подобрувањето на пристапот на Ромите бегалци и внатрешно раселените лица до сеопфатни услуги пружени од државните институции, зголемување на самостојноста преку учеството и вклучувањето во општеството, како и подобрување на квалитетот на животот и пристапот до правата и услугите за социјално вклучување на Ромите, Ашкалиите и Египќаните во земјата.</p>		
<p>Очекувани резултати:</p>	<p><u>Компонента 1: Поддршка во имплементацијата на национални и локални јавни политики за вклучување на Ромите:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Имплементиран план за обука за градење на капацитети на релевантните институции за развој локални акциони планови (ЈАП) во рамките на имплементацијата на Стратегијата и Декадата за Ромите. ○ Подобрен капацитет за сите релевантни засегнати страни за имплементација на Стратегијата и Декадата на Ромите. ○ Имплементирани локални акциони планови за Ромите. <p><u>Компонента 2: Зајакнување на институционалните капацитети и пристапот до пазарот на трудот за бегалците и внатрешно раселените лица:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Зголемен капацитетот на државните институции и креатори на политики за спроведување на политики за интеграција и олеснување на пристапот до услугите. 		

Клучни активности:	<ul style="list-style-type: none">○ Постигната економска одржливост.○ Зголемена вработливост.○ Стекнати искуства и најдобри практики во областа на интеграцијата на бегалците. <p><u>Компонента 1: Поддршка во имплементацијата на национални и локални јавни политики за вклучување на Ромите::</u></p> <ul style="list-style-type: none">● Активност 1: Поддршка на националната институционална структура на Стратегијата за Роми и Декадата за вклучување на Ромите● Активност 2: Поддршка на локалната институционална структура за креирање и имплементација на политики за Ромите <p><u>Компонента 2: Зајакнување на институционалните капацитети и пристапот до пазарот на трудот за бегалците и внатрешно раселените лица</u></p> <ul style="list-style-type: none">● Активност 3: Зајакнување на институционалните капацитети и пристап до пазарот на трудот за бегалците и внатрешно раселените лица
Клучни корисници:	<ul style="list-style-type: none">● Одделение за имплементација на Стратегијата за Ромите, МТСП● Одделение за миграција, азил и хуманитарна помош, МТСП
Целни групи:	<ul style="list-style-type: none">● МТСП (Одделение за имплементација на Стратегијата за Ромите и Одделение за миграција, азил и хуманитарна помош● Кабинет на Министер без ресор● Национално координативно тело за следење на имплементацијата на Стратегијата и Декадата за Ромите● Единиците на локалната самоуправа● Агенцијата за вработување● Невладините организации активни на полето на икклузија на Ромите, бегалците и внатрешно раселените лица

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД	8
2. ПОЛИТИКИ ЗА РОМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА	9
2.1 Национално ниво	9
2.1.1 Стратегија за Роми 2014-2020	9
2.1.2 Национални акциони планови	9
2.2 Локално ниво	10
2.2.1 Локални акциони планови	10
2.2.2 Меморандуми за соработка	11
3. СИТУАЦИЈА ВО ПИЛОТ ОПШТИНИТЕ	12
3.1 Образование	12
3.2 Вработување	12
3.3 Здравство	13
3.4 Домување и инфраструктура	13
4. ПРЕПОРАКИ	14
4.1 Образование	14
4.2 Вработување	15
4.3 Здравство	15
4.4 Домување и инфраструктура	16
4.5 Општи препораки	16
ЦИТИРАНИ ДОКУМЕНТИ	18

This project is funded by the European Union
LOCAL INTEGRATION OF REFUGEES,
INTERNALLY DISPLACED PERSONS
AND MINORITY GROUPS

КРАТЕНКИ

ЕУ	Европска Унија
ЛАП	Локален акционен план
МС	Меморандум за соработка
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
НАП	Национален акционен план
РИЦ	Ромски информативен центар

1. ВОВЕД

Стратегијата за Ромите во Република Македонија 2014-2020 препорачува спроведување на политики кои ја земаат во предвид специфичната ситуација на Ромите и забележува дека успехот на национална стратегија првенствено зависи од нејзината практична реализација на локално ниво (Министерство за труд и социјална политика 2014: 28-29, 61). Врз основа на овие сознанија, овој документ содржи кратки и практични совети за изготвување и/или ревидирање на локалните јавни политики за интеграцијата на Ромите.

Освен воведниот дел, документот се состои од три главни дела. Првиот е преглед на досегашните политики за Ромите на национално и локално ниво: Стратегијата за Ромите 2014-2020 година, нејзините Национални акциони планови (НАП), локалните акциони планови (ЛАП) и меморандумите за соработка меѓу централната и локалните власти. Вториот суштински дел се состои во преглед на состојбата на Ромите во 12-те општини избрани за учество во планираните активности на локално ниво во рамките на проектот "Локална интеграција на бегалци, внатрешно раселени лица и малцинските групи": Берово, Битола, Веница, Гостивар, Делчево, Кочани, Куманово, Прилеп, Тетово, Чаир, Штип и Шуто Оризари.² Во третиот и последен дел на овој документ, претставен е збир на препораки како основа за дизајнирање и имплементирање на одржливи локални политики за подобрување на состојбата на Ромите. На крај концизната библиографија нуди список извори кои можат да бидат корисни за локалните актери при креирањето на релевантни политики.

Овој документ (Излезен резултат 21) придонесува за имплементација на Активноста 2.2 ("Обезбедување на совети за општините за ревизија на постоечките јавни политики кон изработка на изводливи, реални и одржливи локални јавни политики за Ромите на локално ниво"). Наголемиот дел од документот е базиран на анализата на моменталната состојба на пружање на услугите на локалните институции на јавната администрација во 12 селектирани пилот општини (Активност 2.1), но во исто време обезбедува основа за другиот излезен резултат во рамките на оваа Активност: серија работилници кои се фокусираат на пристапи за дизајн и имплементација на локални политики насочени кон Ромите. Учесниците во овие работилници ќе се состојат главно од членовите на локалните координативни тела кои се формираат во избраните општини во рамките на проектот со цел подобрување на меѓусекторска координација и воспоставување на механизам за вмрежување за да се адресираат и да се помогне во справувањето со предизвиците со кои се соочува ромската популација во социјалната инклузија на локално ниво. Овие тела ќе имаат водечката улога во развојот на нови ЛАП-ови за Ромите, во согласност со Стратегијата за Ромите 2014-2020 и соодветните НАП (види Министерство за труд и социјална политика 2014; 2015; 2016a, 2016b; 2016c; 2016d).

² За повеќе информации за критериумите користени при избор на општините за вклучување во проектот, види EPTISA (2016e).

2. ПОЛИТИКИ ЗА РОМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Насочени политики за Ромите во Македонија за прв пат се појавуваат во 2004 година, со донесувањето на национална стратегија за Ромите (Министерство за труд и социјална политика, 2005). Таа стратегија е надополнета со НАП-ови, а во некои општини и со ЛАП-ови. Во наредните десет години, стратегијата и НАП-овите беа заменети, како и некои ЛАП-ови. Во 2009 година, Меморандуми за соработка меѓу општините и централната власт беа воведени како дополнителен механизам за таргетирање на Ромите на локално ниво.

2.1 Национално ниво

2.1.1 Стратегија за Роми 2014-2020

Стратегијата за Ромите во Република Македонија 2014-2020 беше усвоена во 2014 година со цел да ја замени Стратегијата усвоена во 2004 година, а се темели на потребата од континуирани напори за подобрување на интеграцијата на Ромите и покрај одреден напредок во последниве години (види Министерство за труд и социјална политика 2014: 5, Министерството за труд и социјална политика, 2005). Визијата врз која е основана Стратегијата е дека "Ромите во Република Македонија вклучени во општествени текови имаат зголемени можности за подобар живот" (Министерство за труд и социјална политика 2014: 31). Суштинските делови од Стратегијата се структурирани околу пет области: култура, образование, вработување, здравство и домување. Како што е прикажано подолу во Табела 1, Стратегијата поставува стратешка цел во секоја од овие области.

Табела 1. Стратешки цели по области

ОБЛАСТ	СТРАТЕШКА ЦЕЛ
Култура	Развој и промоција на ромската култура, јазик и традиција
Образование	Да се подигне нивото на образование на ромската заедница
Вработување	Подобрување на условите и можностите за вработување и намалување на невработеноста кај ромската заедница, а преку тоа и нејзина интеграција во општествените текови
Здравство	Континуирано подобрување на здравствениот статус на ромската заедница
Домување	Намалување на јазот во квалитетот на домување помеѓу ромската и неромските заедници

2.1.2 Национални акциони планови

Актуелните Национални акциони планови (НАП) за Ромите беа усвоени во 2015 и 2016 година. Областите опфатени со НАП се образование, вработување, здравство, домување, и вклучување на жената Ромка. Иако вкупниот број на мерки вклучени во НАП широко варира (од 17 мерки во НАП за домување до 32 мерки во НАП за образование), фактот што сите пет се подготвени според заеднички шаблон ни овозможува релативно лесно да видиме како различните НАП-ови се однесуваат еден кон друг. Уште една позитивна карактеристика на НАП-овите е вклучувањето на податоци за појдовна состојба, со што ефективно ги

поставува темелите за мерење на напредокот кон целите. Од друга страна, само во НАП-овите за домување и вклучување на жената Ромка се вклучени специфични временски рамки за реализација на планираните активности.

2.2 Локално ниво

2.2.1 Локални акциони планови

Од 2005 година, вкупно 17 општини имаат усвоено ЛАП-ови за Ромите. Министерството за труд и социјална политика (МТСП) било вклучено во развојот на ЛАП-овите во поголемиот дел од општините кои ги усвоиле, со најновиот круг на ажурирање на постојните ЛАП-ови и / или развој на нови во 2012 година во 12 општини во рамките на проектот финансиран од ЕУ "Поддршка за имплементација на Стратегијата за Ромите". Преглед на општините кои усвоиле ЛАП-ови до денес е даден во табелата подолу.

Како што е прикажано во табелата, најголем дел од општините кои усвоиле ЛАП-ови ги одбрале за покривање областите образование, вработување, здравство и домување. Во исто време, единствената област опфатена во ЛАП-овите усвоени од сите општини е вработување.

Табела 2. Општини кои усвоија локални акциони планови за Роми

Општина	Покриени области				Последно ажурирање
	Образование	Вработување	Здравство	Домување	
Берово	x	x	x	x	2012
Битола	x	x		x	2012
Велес		x			2011
Виница	x	x	x	x	2011
Гостивар		x		x	2012
Делчево	x	x	x	x	2012
Кочани	x	x	x	x	2012
Крива Паланка	x	x	x	x	2010
Куманово	x	x	x	x	2012
Пехчево	x	x	x	x	2012
Прилеп		x			2012
Пробиштип	x	x	x	x	2010
Ранковце	x	x	x	x	2010
Свети Николе	x	x	x	x	2012
Тетово	x	x	x	x	2009
Штип	x	x	x	x	2012
Шуто Оризари	x	x	x	x	2012

До денес, нема ниту единствен пристап во изготвувањето на ЛАП-овите, ниту конзистентна врска помеѓу ЛАП-овите и соодветните НАП-ови. Покрај тоа, на крајот на 2015 година

единствени општини со важечки ЈАП-ови биле Гостивар и Куманово (види Општина Гостивар 2012; Општина Куманово 2012).

И покрај тоа што не постои систематски мониторинг, евалуација и известување за спроведувањето на ЈАП-овите, достапните информации укажуваат на тоа дека таквата примена е спорадична во најдобар случај. Меѓу очигледните причини за нецелосната имплементација на ЈАП-овите се нецелосната фискална децентрализација (што резултира со тоа општините да чекаат средства од ресорните министерства) и недостаток на политичка волја освен на декларативно ниво.

2.2.2 Меморандуми за соработка

Дванаесет општини - вклучувајќи и две што не усвоиле ЈАП-ови (Дебар и Кичево) - се потписнички на важечки Меморандум за соработка (МС) со централната власт претставена од страна на Министерот без ресор (Влада на Република Македонија 2009). Меморандумот, исто така, предвидува зголемување на нивото на ко-финансирање од страна на потписничките општините за проекти "поврзани со Декадата и Стратегијата", од минимум од 25 отсто во првата година, на 35 отсто во втората година и 45 отсто во третата, а се наведува дека остатокот "треба да се обезбеди со целосна поддршка на Министерот без ресор [...] од средства од донации и средства предвидени со проекти финансирани од страна на надлежните министерства" (Влада на Република Македонија 2009, Дел 3.4). Проектите поддржани врз основа на Меморандум за соработка добиле средства од Министерството за транспорт и врски.

Табела 3. Меморандуми за соработка за Ромите помеѓу општините и централната власт

Општина	Потпишан МС	Усвоени ЈАП-ови
Берово	x	x
Битола	x	x
Велес	x	x
Виница	x	x
Гостивар		x
Дебар	x	
Делчево	x	x
Кичево	x	
Кочани	x	x
Крива Паланка		x
Куманово	x	x
Пехчево		x
Прилеп	x	x
Пробиштип		x
Ранковце		x
Свети Николе		x
Тетово	x	x
Штип	x	x
Шуго Оризари		x

3. СИТУАЦИЈА ВО ПИЛОТ ОПШТИНИТЕ

Состојбата на Ромите варира во зависност од локалитетот, како и од тематската област. Сепак, пилот општините прикажуваат некои значителни сличности. Имајќи ги во предвид тие сличности, овој дел од извештајот нуди преглед на состојбата во областите образование, вработување, здравство и домување и инфраструктура.³

3.1 Образование

Кога станува збор за вклучување на Ромите, напредокот во областа на образованието го надминал напредокот во другите области. Во исто време предизвици постојат на сите нивоа:

- На ниво на предучилишно образование, и покрај значителен напредок како резултат на проект имплементиран од страна на општинските власти во соработка со МТСП и поддржан од страна на Ромскиот образовен фонд, стапките на запишување кај Ромите остануваат повеќе од шест пати помали од националниот просек.
- Во основното образование постои значително осипување кај Ромите, што се должи на комбинација од сиромаштија, дискриминација, а во некои општини и малолетнички бракови.
- Несоодветното запишување на Роми во специјалното образование за деца со пречки во менталниот развој и понатаму е проблем, особено во Скопје.

3.2 Вработување

Подобрувањата во областа вработувањето се поскупо по однос на подобрувањата во областа образованието:

- Стапката на невработеност кај Ромите е речиси двојно поголема од националниот просек и уште поголема кај жените Ромки.
- Најголем дел од регистрираните невработени Роми не завршиле основно образование, поради што немаат право да учествуваат во мерките за вработување и самовработување што се нудат преку Агенцијата за вработување.
- Дискриминацијата при вработување се чини дека се зголемува, со оглед на пријавените случаи кога понуда за работно место е повлечена од страна на приватни работодавачи откако дознаваат дека кандидатот за работното место е Ром.
- Застапеноста на жените Ромки на пазарот на трудот е под негативно влијание на патријархалните вредности забележани во некои релативно изолирани населби (на

³ За подетална анализа на состојбата со давање услуги во пилот општините, види EPTISA (2016c).

пример, во општините Битола, Куманово и Шуто Оризари), како и со низок пристап до услугите за згрижување на деца низ целата земја.

3.3 Здравство

Програмата на Министерството за здравство за Ромските здравствени медијатори значително придонела за зголемување на стапката на вакцинација, олеснување на пристапот до здравствено осигурување, како и обезбедување на информации за бесплатни услуги понудени од страна на Министерството за здравство. Меѓутоа:

- Иако најголем дел од Ромите имаат здравствено осигурување и пристап до здравствена заштита, истиот е често ограничен поради сиромаштијата.
- Известувањата за дискриминација на Ромите во областа на здравството и понатаму се чести.
- Пристапот до професионална преднатална грижа е проблем за многу ромски жени, поради недоволен број на гинеколози како што е забележано во Битола, Прилеп и Шуто Оризари.
- Постои недоволна координација помеѓу институциите одговорни за надминување на појавата на малолетнички бракови кај ромската популација.

3.4 Домување и инфраструктура

Заради нивото на инвестиции потребни за да се подобри состојбата со домувањето на Ромите, станбените проблеми честопати се гледаат како нерешливи во пилот општините.

- Условите во сегрегираниите населби како што се оние кои постојат во Битола, Гостивар, Куманово, Прилеп и Шуто Оризари имаат тенденција да бидат полоши од оние на ромските домаќинства во интегрираните населби.
- Жителите на ромските населби често немаат лични документи за утврдување на сопственост на нивните живеалишта и / или на земјиштето на кое се изградени, а напредокот во спроведувањето на Законот за постапување со бесправно изградени објекти во голема мера варира меѓу пилот општините.
- Ромите претставуваат околу 17 проценти од сите корисници на проектот за социјални станови спроведен од страна на Министерството за транспорт и врски. Пилот општините опфатени со проектот се Берово, Битола, Кочани и Штип.

4. ПРЕПОРАКИ

Врз основа на анализите подготвени во рамките на овој проект, препораките кои се наведени подолу претставуваат чекори кои може да се преземат во насока на успешен дизајн и имплементација на одржливи локални политики за подобрување на состојбата на Ромите. Веднаш по препораките во областите образование, вработување, здравство и домување и инфраструктура, следи и сет на општи препораки.

4.1 Образование

1. *Проширување на пристапот до предучилишното образование.* Земајќи ги во предвид важноста на предучилишното образование за децата од маргинализираните и ранливи заедници и ниските стапки на запишување на Ромите во однос на општата популација, треба да се обезбеди најмалку една година бесплатно предучилишно образование во етнички мешани групи. За таа цел ќе биде потребно да се отворат дополнителни објекти таму каде што објективната побарувачка ја надминува сегашната понуда. Транспортот, исто така, треба да се обезбеди во текот на целата календарска година.
2. *Промовирање на вклучувањето на Ромите во основното образование.* Ромските едукатори треба да бидат вклучени во процесите на упис во основното образование, со цел да се создадат подобри услови за уписно тестирање. Локалните (како и националните) буџети треба да содржат ставка за образовна инклузија.
3. *Обезбедување на образовна поддршка надвор од училишните часови.* Како што сугерира неодамнешниот пилот проект со тусторство во доцните години на основното образование, последиците од сиромаштијата за учеството во образованието може да се намалат преку вон-наставните програми за помош во пишувањето на домашни задачи и дополнителна настава за клучните предмети. Вреди исто така да се разгледат можностите да се комбинираат овие форми на поддршка со топол оброк како дополнителен начин на намалувањето на ефектите на сиромаштијата врз образовната партиципација. Обезбедувањето на топол оброк има потенцијал од една страна да ја подобри концентрацијата на децата и од друга страна да ги мотивира родителите и децата за учество во вон-наставните програми.
4. *Континуирано намалување на бројот на Роми во специјалното образование.* Активностите на национално ниво треба да направат процесите на тестирање на децата за вклучување во основното образование да бидат културолошко поосетливи. Реинтегрирањето (во стандардното образование) на децата кои се несоодветно запишани во специјалното образование треба да биде надополнето со теренска работа на нивото на локалната заедница за да се подигне свеста кај ромските семејства во

врска со недостатоците во образованието и ограничувањата на кариерните можности кои произлегуваат од уписот на деца без посебни потреби во училишта за деца со посебни образовни потреби.

5. *Истражување и адресирање на дискриминацијата во образованието.* Фреквенцијата на сегрегацијата и други повеќе или помалку суптилни форми на дискриминација во образованието треба да се документираат систематски како основа за изработка на соодветни мерки за нивното решавање, со наоди проследени до Министерството за образование и наука за соодветно прибирање и следење. Освен на прашањата поврзани со дискриминацијата на Ромите од страна на не-Ромите, треба да се обрне внимание и на половите разлики во стапките на завршување на задолжителното образование, а малолетничките бракови треба да се третираат како повреда на правата на ромските девојчиња.

4.2 Вработување

6. *Подобрување на таргетирањето и информирањето во однос на мерките за вработување.* Треба да се спроведе темелна проценка на специфичните потреби и вештини на невработени Роми, со пренесување на наодите до Агенцијата за вработување заради нивна примена во дизајнирањето идните мерки. Лесно разбирливи информации за релевантните мерки од Оперативните планови за вработување треба да се дистрибуира преку печатените и електронските медиуми, како и преку презентации на ниво на локалната заедница.
7. *Внимание на неформалните собирачи на отпад во локалните политики.* Третирајќи ја состојбата на неформалните собирачи на отпад како социо-економско прашање, неформалните собирачи на отпад треба да бидат вклучени во проекти за јавни работи вградени во идни петгодишни локални планови за управување со отпад. Покрај тоа, лесно разбирливи информации за програмите за рециклирање и за значењето на рециклирањето треба да бидат широко дистрибуирани, вклучувајќи ги и основните училишта. Исто така треба да се дадат субвенции за учество на граѓаните во шемите за рециклирање.

4.3 Здравство

8. *Санкционирање и спречување на дискриминација во здравствените услуги.* Жалбите за несоодветен третман од страна на здравствените работници треба да бидат темелно испитани и соодветно казнети. Покрај тоа, интеркултурната компетентност на здравствените работници треба да се оценува и адресира колку што е потребно преку соодветни обуки за јакнење на капацитетите.

4.4 Домување и инфраструктура

9. *Справување со бездомништвото.* Треба да се воспостават засолништа за бездомници каде што е потребно со цел да се обезбедат пристојни услови за живот. Општините треба да обезбедат поддршка за ваквите засолништа.
10. *Адресирање на ромските населби.* Треба да се спроведат физибилити студии како основа за одлуките за легализација на ромските населби кои се наоѓаат надвор од областите предвидени како станбени во урбанистичките планови. Додека домаќинствата во населбите без можности за легализација треба да бидат преместени на државни земјишта со услови за безбедно и трајно живеење, на жителите на населбите каде што легализацијата е возможна, треба да им се даде можност да останат во населбата или да се преселат во интегрирана населба.
11. *Промовирање на станбена интеграција.* По позитивниот пример од страна на Министерството за транспорт и врски со програмата за социјални станови, мерките за домување кои ги таргетираат Ромите треба да се фокусираат на создавање на етнички мешани населби. Свеста за де факто сегрегација како негативна појава за Ромите и не-Ромите треба да се зголеми меѓу локални (како и национални) органи и да биде експлицитно поврзана со досегашните градежни проекти кои ефективно зачуваат или промовираат физичка одвоеност помеѓу Ромите и не-Ромите .

4.5 Општи препораки

12. *Обезбедување на пристап до документи за лична идентификација.* Имајќи предвид дека нецелосната лична документација придонесува за бариерите со кои се соочуваат Ромите во остварување на нивните права во областите на образование, вработување, здравство и домување, правната помош и совети треба да бидат достапни во локалните заедници. За таа цел, треба да се зајакнат капацитетите и ресурсите на граѓанските актери кои имаат знаење за и контакти во ромските заедници. Локалните (како и централната) власти треба да понудат поддршка во оваа насока.
13. *Спуштање на националните политики за Ромите на локално ниво.* ЛАП-овите за Ромите треба да бидат дизајнирани врз основа на Националните акциони планови усвоени во областите на образование, вработување, здравство, домување и зајакнување на положбата на жената Ромка во општеството, со објаснети разлики помеѓу националните и општинските приоритети кои се појавуваат врз основа на специфични потребите на локалните Роми. Усвојувањето на ЛАП-овите треба да биде зајакнато со ставка за вклучување на поддржката за Ромите во буџетот на општината.

14. *Воспоставување на локални координативни тела.* Како што е предвидено во Стратегијата за Ромите, треба да се воспостават локални координативни тела во општините со значително ромското население со цел да се унапреди дизајнирањето и спроведувањето на ЛАП-овите, со вклучувањето на Ромите во процесот на креирање политики како што се претставниците на Ромските информативни центри (РИЦ) и граѓанските организации. Овие тела треба да бидат поддржани во нивната работа од страна на општинските власти, како и од страна на МТСП.
15. *Промовирање на континуираниот развој на Ромските информативни центри.* Треба да се поддржи институционализација на РИЦ-овите со цел да им се овозможи полесно следење на релевантните иницијативи и трансферот на информации помеѓу локалните власти, институциите на државно ниво и локалното ромско население. Потребно е обезбедување на обуки за зајакнување на капацитетите на вработените во РИЦ-овите во областа на мониторингот, евалуацијата и известувањето.
16. *Барање смислено известување.* Достапноста на податоци за имплементацијата на ЛАП-овите треба да се зголеми со барање институциите задолжени за имплементација на ЛАП-овите во своите периодични извештаи да вклучат информации кои експлицитно се однесуваат на индикаторите за конкретни мерки содржани во ЛАП-овите. Извештаите треба да содржат квантитативни податоци за буџетските расходи и опфатот на корисниците на мерките, како и квалитативна проценка на имплементацијата со предлози за дополнителни мерки потребни за ефективна имплементација на ЛАП. Стандарден шаблон треба да се развие за оваа цел во соработка со МТСП.

ЦИТИРАНИ ДОКУМЕНТИ

Влада на Република Македонија. 2009. *Информација за склучување Меморандум за соработка меѓу Владата на Република Македонија претставувана од Министерот без ресор Неждет Мустафа, Национален координатор на „Декадата за вклучување на Ромите 2005-2015“ и „Стратегијата за Ромите во Република Македонија“ и опитините*. Скопје: Влада на Република Македонија.

EPTISA. 2016a. *Report on Policies Affecting Roma at National and Local Levels with Recommendations for Improving Legal and Policy Frameworks as well as Availability of Relevant Data*. Скопје: EPTISA.

_____. 2016b. *Report on Possibilities for Professional Orientation and Inclusion in Active Labour Market Measures for Informal Waste Collectors*. Скопје: EPTISA.

_____. 2016c. *Report on State of Service Delivery within Local Public Administration Institutions*. Скопје: EPTISA.

_____. 2016d. *Review Report of Legislation, Procedures and Practices, with Recommendations Related to Citizen's Status and Personal Identification Documents for Roma*. Скопје: EPTISA.

_____. 2016e. *Selection Report on 12 Selected Municipalities*. Скопје: EPTISA.

Министерство за труд и социјална политика. 2005. *Стратегија за Ромите во Република Македонија*. Скопје: Министерство за труд и социјална политика.

_____. 2014. *Стратегија за Ромите во Република Македонија 2014-2020*. Скопје: Министерство за труд и социјална политика.

_____. 2015. *Национален акционен план за домување 2015-2020*. Скопје: Министерство за труд и социјална политика.

_____. 2016a. *Национален акционен план за домување 2016-2020*. Скопје: Министерство за труд и социјална политика.

_____. 2016b. *Национален акционен план за образование 2016-2020*. Скопје: Министерство за труд и социјална политика.

_____. 2016c. *Национален акционен план за вработување 2016-2020*. Скопје: Министерство за труд и социјална политика.

_____. 2016d. *Национален акционен план за зајакнување на положбата на ромската жена во општеството 2016-2020*. Скопје: Министерство за труд и социјална политика.

Општина Гостивар. 2012. *Акционен план за домување 2012-2017*. Гостивар: Општина Гостивар.

Општина Куманово. 2012. *Нацрт – локален план за акција за имплементација на*

Policy advice paper on durable local public policies in Roma integration

Local Integration of Refugees, Internally Displaced Persons and Minority Groups

Декадата на Ромите во Куманово за периодот 2012-2016 г. Куманово: Општина Куманово.